

Durgun suya atılan taş

Aykut Çoban

<https://birartibir.org/ekoloji/161-durgun-suya-atilan-tas>

23.10.2018

Avrupa’da dolaşan komünizm hayaletinden 170 yıl sonra, iktidar ve sermayeye korku salan bir *kamınizm* hayaletinin belirmediğini söyleyebilir miyiz? İngilizcedeki *commons* (müşterekler) sözcüğünden geliyor *commonism*. Müşterekler siyasetinin ideolojisini ve ideal toplumunu belirten bir kavram. Kapitalizme alternatif mücadele yolları olarak komünizmi ve kamınizmi birbirinin karşısına yerleştirme eğiliminin tersine, bu yazıda bu iki mücadelenin birbirini tamamladığını ileri süreceğim.

Charles Hossein Zenderoudi

Bu sayfada yayımlanan *“Yine dene yine yenil” nereye kadar?* başlıklı yazımdan sonra, *“Müşterekleri savunmaktan hayatı dönüştürmeye”* başlıklı yazısında Umut Kocagöz müşterekler siyasetinin önemli unsurlarını “ekoloji mücadelesi için strateji arayışı” tartışmasına dahil etmişti. Kocagöz *“Böyle bir antikapitalizm iktidarı alma meselesinden bağımsızlaşarak yaşamı bugünden dönüştürme siyasetine kapı aralayabilir”* cümlesiyle bitiriyordu yazısını. Onun bıraktığı yerden tartışmayı ilerletmeyi umarak siyasal iktidar sorunu ve mücadele öznelerinin eşgüdümü konularına odaklanacağım.

Ortaklaşım (müşterekler) siyaseti

Türkçede sıkça karşılaştığımız “müşterek-ler” sözcüğünün yerine burada “ortaklaşım-lar” sözcüğünü önerip kullanmayı yeğleyeceğim. Bu durumda, “kamınizm” için “ortaklaşım-cılık” (“müşterekleştirme” içinse “ortaklaştırma”) kullanılabilir.

Ortaklaşım siyaseti birden çok ve birbirinden farklı deneyimlere göndermede bulunuyor. Klasik anlamda ekolojik ortaklaşımın Marx'ın ilkel birikim çözümlemesinde, 1960'larda Hardin'in "Trajedisi"nde^[1] 1970'lerde Ostrom'un yönetim modelinde karşımıza çıkıyor. Daha yakın zamanda, üretim ve tüketim süreçlerinde dayanışma yapıları olarak ortaya çıkan ortaklaşımın ise kooperatifler, dayanışma ekonomileri, işgal evleri, fabrika işgalleri biçimlerini alabiliyor. Ortaklaşım internet, dil, bilgi ve yazılım programları gibi "gayrimaddi mallar"ın ortak kullanımını da nitelemek üzere kullanılıyor. Nihayet, 2011-2013 yıllarındaki meydan işgallerinde doruğuna ulaşan "ortaklaşımın geri alma" mücadelelerinin de merkezi kavramı olarak görülüyor.

Zapatistalardan New York'un Zuccotti Parkı'na, Gezi isyanından Rojava'ya, tüketim kooperatiflerinden takas pazarlarına, kent bostanlarından internete kadar, kavramın anlamına uysa da uymasa da her pratiğin ve protestonun aynı torbaya doldurulduğu bir siyaset tartışması üç-beş sayfada yapılamayacağı, zaten de konumuz ekoloji mücadelesi olduğu için kavramı içeriklendirirken ekolojik ortaklaşımınla sınırlı kalmaya çalışacağız.

Günümüzde Türkiye'de ekolojik ortaklaşım kavramının hakkını veren örnekler meralarda ve yaylalarda yerel topluluğun doğayla kurduğu ilişkilerde rastlarız. Birkaç örnek de balıkçılıktan verilebilir. Ama ormanlar ve kıyılar bakımından ortaklaşım olarak nitelenebilecek örnekler bulmak güç. Eğer medyada haberdar olduğumuz ya da yerellerde parçası olduğumuz ekolojik içerikli mücadelelerin, protestoların, eylemlerin tümünü orasından burasından çekiştirerek ortaklaşım siyasetine sığdırmaya çalışmayacaksak, ortaklaşım kavramının içeriğini en azından, en düşük kriterlerle belirlemek zorundayız.

Ortaklaşım herkesin serbestçe yararlanmasına açık, herkesin olan ve kimseye ait olmayan kaynak demek değildir. Öyle ele alırsak Garrett Hardin'in yaptığı yanlışa düşeriz. Doğadan hem yararlanma hem de onu koruma yükümlülüğünü bir ortaklaştırma süreci olarak içeren bir ilişkidir ortaklaşım. Bu ilişki açık ya da örtük olarak üzerinde uzlaşmış ya da toplulukça belirlenmiş kurallarla, özdenetim ve yaptırım mekanizmalarıyla birlikte belirir. İktidarın ve sermayenin çitleme çabasına karşı da ortaklaştırıcılar ortaklaşımı ortak eylemler yaparak savunmaya geçerler.

Kavramın yukarıdaki içeriğinde anlaşmıyor olabiliriz. Ama şunlar strateji tartışması bakımından önemli: Ekoloji mücadelesinin tamamını, nasıl tanımlarsak tanımlayalım, ortaklaşım siyaseti şemsiyesi altında toplayamayız. Tümü değilse bile çoğunluğu şemsiyenin dışında kalır. Olsa olsa ekolojik ortaklaşım mücadelesi ve yerleşik anlamıyla ekoloji mücadelesi biçiminde iki koldan söz edilebilir. Hangi kolun daha ağırlıklı seyrettiği sorusunun şimdilik pek önemi yok. Ekoloji mücadelelerinin varlığı veriyken, ekoloji mücadelelerinin birleşmesi sorunu ortaklaşım siyasetine sığarak yok sayılmaz. Bunların arasında ortaklaştırmaya yönelenler olabilir, ama ekoloji mücadelesi olarak direnişi sürdürenler için sermayeye karşı yenilgiyle sonuçlanacak tikanıklığı açacak uygun stratejiye olan gereklilik devam eder. Nitekim, Kocagöz de iki kol için ayrı ayrı birleşme ya da ağ yapıları öngörüyor. Bundan bir adım sonrasında ise bu iki kolun nasıl yan yana yürüyeceği, ortaklaşacağı sorusu yanıtını bekliyor.

Siyasala karşı toplumsal?

Ortaklaşım yazınında siyasal olandan uzaklaşarak toplumsal olanı önemseme yönünde bir eğilim bulunuyor. Michael Hardt ve Antonio Negri'nin *Assembly* adlı kitaplarında açık biçimde siyasaldan toplumsala yönelen bir nöbet değişimi vurgusunda saptanabilir bu eğilim. Siyaseti egemen devletin yerine başka bir egemen devletin kurulması ve siyasal alanın

özerkliği gibi ifadelerle eşleştirip bunlardan uzak durulmasını salık verirler. Siyasal olanın toplumsal ve ekonomik ilişkilere içrek olduğunu belirtirler. Onların ifadesiyle, “*toplumsal olan siyasaldır.*”[2] Bunlar yeni görüşler olmadığı gibi tümünden karşı çıkmayı gerektirecek bir yanılı da barındırmıyorlar.

Ancak bu bakış açısı *siyaset = devlet* biçimindeki indirgemecilikten öbürüne, *toplumsal yaşam = siyaset* indirgemeciliğine savruluyor. Bu indirgemeye göre siyaset ortaklaşmalar, dayanışma ekonomileri, kooperatifler ve meydan işgallerinde gerçekleşen ekonomik ve toplumsal ilişkilere sinmiş, sanki o ilişkilerin bir gölge fenomeni. “*Bu deneyimlerde gerçekleşen siyasetin ta kendisidir*” denebilir. Tıpkı feminizmin fark etmemizi sağladığı “*kişisel olan siyasaldır*” görüşünde olduğu gibi. Doğru, siyaset siyasal iktidar mücadelesinden ibaret olamaz, ama bu, gerçeğin yalnızca yarısı. Öbür yarısında siyasal iktidarla karşı karşıya gelmenin göz ardı edilemezliği yatıyor. Çünkü takım sporlarında olduğu gibi, toplumsal mücadelenin de en az iki tarafı var. Ekolojik ortaklaşmaların, kooperatiflerin ve benzerlerinin sermayenin ve devletin müdahalelerinden bağımsız olduğu söylenemez. Köylülerin ortaklaşımı olan mera bir turizm tesisine tahsis edildiğinde, yaylalardan Yeşil Yol geçirildiğinde devletin dayattığı siyaset gerçeğiyle yüzleşilir. Bir kooperatif kurarken devlet dijital terazi ve pos makinesi zorunluluğu, kurucuların niteliğiyle ilgili kriterler, genel kurulda salona asılabilecek flamalar, saygı duruşu ve ulusal marşla siyasetin devletle ilgili boyutunu yüzümüze vurur. Devleti görmezden geldiğimizde, ortaklaşım içindeki kendi dünyamıza çekildiğimizde devlet gerçekliğini yok etmeyiz. Özenle, yoktan var edilen ortaklaşmalar bir sabah filin züccaciye dükkânına girmesiyle tarumar edilmeden çok önce, siyasetin devletle ilgili kısmı hakkında düşünmek zorunlu. Sınıf, kimlik, etniklik, toplumsal cinsiyet, kişisel olan, arzu, beden, öznellik, devlet, yerellik, ortaklaşım derken siyaset o denli parçalandı ki, parçaların birbiriyle ilişkisini kurma gereksinimi belirdi.

Lenin’e karşı Hardt ve Negri mi?

Bir tarafta devletle sermayenin yer alması “*yerelde kendi yağımızla kavrulmayı sürdürelim*” görüşünü anlamsız kılıyor, çünkü bu yenilgiye davetiye çıkarmaktır. Tarık Şengül’e kulak verelim: “*Eğer kapitalizm kent mekânına adım adım girmiş bulunuyorsa, işgal ettiği alanlardan adım adım çıkarılması da mümkündür ve bu işgalin dışına taşınan her mekânda kapitalist olmayan ilişkilerin inşası karşı hegemonya projesinin ana stratejilerinden biri olabilirdi. Ne var ki, Türkiye’de son yirmi yıl içinde işler ... arzuladığımız gibi gitmedi. Nasıl gerekçelendirirsek gerekçelendirelim, o günden bugüne yaşadığımız ağır bir yenilgidir.*”[3] Aynısını denersek, “*yine dene, daha iyi yenil*” döngüsünden çıkamayız. Oysa artık “*zafer istiyoruz.*”[4]

Bu durumda, *Ne Yapmalı?* “*Her savaş kendi içinde yenilgisinin soyut olasılığını taşır ve bu olasılığı azaltmanın biricik yolu örgütlü biçimde savaşıma hazırlanmaktır.*”[5] Bu hazırlık bir siyasal iktidar talebi de içermeli mi, yoksa kentte ve kırdaki kazanılmış antikapitalist ortaklaşım mevzilerinde karşı hegemonyanın inşasından ibaret mi kalmalı?

Hardt ve Negri, her ne kadar *Assembly*’de belirtmeseler de Lenin’in *Ne Yapmalı?* adlı kitabının ana izleğini çerçeve olarak alıyor. Bir bakıma ortaklaşım siyaseti için bir *Ne Yapmalı?* kitabı yazmışlar. İster Lenin’in görüşlerini ayaklarının üstüne oturtmuşlar, ister baş aşağı çevirmişler deyin, öncülük, kendiliğindenlik, reformizm, sendikalizm, ikili iktidar gibi, *Ne Yapmalı?*’nın temel kavramlarını ters yüz ederek kendi görüşlerini tartışıyorlar.

Ama Hardt ve Negri bile yatay, yerel deneyimlerin bir fetişizme dönüşmemesi gerektiği uyarısını yaparak dikey örgütlenmeden ödün vermiyor. Kapitalist olmayan ilişkilerin

biçimlendirdiği, yerel ölçekte gelecek toplumun nüveleri olan ortaklaşmaları (prefigurative deneyimleri) daha geniş bir toplum içinde uzun süreli yaşatmanın güçlüğüne değinirler. O deneyimlerin kapasitelerinin toplumu dönüştürmek adına sınırlı kaldığını belirtirler. Hardt ve Negri şu üçünü birlikte ören bir stratejiyi araştırıyor: 1- Ortaklaşmalar ve kooperatif ilişkiler içinde insanlar yaşamlarını demokratik şekilde örgütleyecekler. 2- Yerleşik kurumlar içinde yapılabildiği kadar reform yapılacak. 3- Siyasal iktidar ele geçirilecek ve “devlet olmayan kamusal iktidar” inşa edilecek.

Petrograd Sovyeti temsilcilerini seçmek üzere toplanan devrimci işçiler, 1917

Siyasal iktidar talebi

Bununla birlikte, “toplumsal versus siyasal” sorunu yine dikiliyor karşımıza. Hardt ve Negri’ye göre, çelişkili biçimde, kapasitelerini sınırlı buldukları ortaklaşmalar sayesinde toplumsal devrim yayıldıkça yeni bir kamusal iktidar ya da siyasal devrim talebi belirecek. Burada şöyle bir açmazla karşı karşıyayız: Ortodoks sosyalist siyaset siyasal iktidarın ele geçirilmesine odaklanıp toplumsal devrimi ertelerken, bu kez ortaklaşım siyaseti siyasal devrimi önemsizleştiriyor ya da belirsiz bir geleceğe erteliyor ve toplumsal devrime yükleniyor. 1917’nin “önce demokratik, sonra sosyalist” biçimindeki aşamalı devrim tartışmasının “önce toplumsal, sonra siyasal devrim” biçiminde dirilip güncellendiğini görüyoruz. Ancak, aslında ortaklaşım siyasetinde hiç bitmeyecek, kesintisiz bir ikili iktidar hali söz konusu. Sermayenin iktidarı karşısında toplulukların özörgütlenmesi, dayanışma ve kooperatif ilişkilerini içeren ikinci iktidar. Süreğen ikili iktidar hali var, çünkü toplumsal devrim önceliği siyasal iktidar talebini sürekli erteleyen bir engel. O kadar ki, Lenin’in *Nisan Tezleri*’nde vurguladığı “Tüm iktidar Sovyetlere” talebi hiç belirmeyebilir de. Daha Nisan’a girmediğimizden olsa gerek, ortaklaşım siyaseti ikili iktidarla hesaplaşacak teorisyenini, yani Lenin’ini bulamamış, henüz.

Ortaklaşımarda kendi yaşamları üzerinde söz, karar ve denetim sahibi olan toplulukların aynı zamanda siyasal iktidarı alaşağı edecek bir siyasal devrim için örgütlü mücadele hazırlığı içinde olmaları hem mümkün hem de gerekli. Kapitalizme son vermek için hazırlık yapılmayacaksa kapitalizm içinde kapitalist olmayan ilişkilere dayanan yeni yaşam toplulukları geliştirmenin ne anlamı olabilir? Kapitalizm sonrasının neye benzeyeceğini inşa etmek kapitalizmi yıkmaya varsayımına dayanır. Buna ek olarak, Harvey’in “akkarınca teorisi” dediği gerekçeyi de göz ardı edemeyiz. Akkarınca ağacı kemirerek başlangıçta görünmeyen büyük bir etkiye sahiptir. Ancak bir süre sonra sermaye; ortaklaşım, kooperatif ve özerk üretim deneyimlerini yok etmek için devleti devreye sokar.[6] Yani Çehov tiyatrosundaki gibi ilk sahnelerde ortalıkta gördüğümüz, ama görmezden geldiğimiz fil er geç rolünü oynar. Ayrıca, bu deneyimlerle kapitalizmde açılan çatlaklar yalnızca o ortaklaşımdaykiler için kısmen

geçerlidir. Bunların kurduğu yerel iktidar odaklarının önemi yadsınamaz kuşkusuz. Ama tüm toplumun özgürleşmesi için daha çoğunu başarmanın yolunu, yordamını da düşünmek zorundayız.

Bu nedenlerle, “*önce toplumsal mı, yoksa siyasal devrim mi olmalı*” tartışması bir çıkmaz sokak. Kaldı ki, herhangi birini ihmal etmenin yenilgiyle sonuçlanan çok ağır bedelleri var. Birinin bedeli Sovyetler Birliği’nin çöküşüydü, öbürünün bedeli de kamusal iktidarın bir türlü inşa edilemeyecek olmasıdır. Her iki durumda da sonuç, kapitalizmin zafer şarkılarını yeniden, yeniden dinlemektir.

Minerva’nın baykuşu

Dünyada neoliberalizm mutlak egemenliğini ilan etmiş, üç muhalifin yan yana gelmesi bile güçleşmişken şimdiden siyasal iktidar talebi üzerinde düşünme gerekliliğini abes bulanlar olabilir. Oysa tam da aynı gerekçelerle siyasal iktidar mücadelesi kaçınılmaz. Çünkü toplumsal muhalefet parçalarını siyasal iktidar hedefi ve programı etrafında birleştirmek bu karabasani dağıtmanın en güçlü olasılığını barındırır.

Ekoloji hareketi kendisini sınıf hareketine, o kendisini ortaklaşım, Kürt, kadın, barış, queer, insan hakları siyasetlerine, yani her biri hepsine kendisini açacak ki, birbirlerinden eksiklerini gidermeyi öğrensinler. Bir cemaat gibi içe kapanmış direnişler, deneyimler ve siyasetler yalnızca kendi seslerine âşık olduğunda mücadeleler toplamının ürettiği şey kakofonidir. Oysa bu birikimi yaratanlar bir senfoni de üretebilir. Bu çerçevede, ortaklaşım siyaseti Lenin’den siyasal iktidar talebiyle ilgili açıklarını kapatmayı öğrenirken, Leninist yaklaşım da ortaklaşım siyaseti sayesinde toplumsal dönüşümle ilgili hatalarını giderebilir. Birlikte örgütlenme, sonuçta birbirinden öğrenmedir.

Hegel felsefeyi gün bitip de alacakaranlık çökünce kanat açıp uçan Minerva’nın Baykuşu’na benzetir.[7] Olgı yaşandıktan sonra gerçeği kavramak, çok gecikmiş bir çabadır. Kaldı ki, olup bitmiş olanın aslında nasıl olması gerektiğini tartışmak, belki geleceğe ışık tutabilse de artık geçmişte kalana hiçbir yarar sağlamaz. Ekoloji hareketi ve ortaklaşım siyaseti için zaten yaşananın felsefesini yapmak kervana pek katkı vermez. Hele bir de olanı yalnızca övgüyle selamlayıp eleştirel yaklaşımdan uzak durulursa. Kervan yolda düzülür misali, topluluklar şimdiye kadar olduğu gibi kendi bildiği stratejiyle yol alsın düşüncesi, olmuş olanın felsefesini yapmaktır. Oysa belli ki, o strateji bir tıkanıklık yaşıyor.

Tıkanan stratejiye göre, işçilerin örneğinde işyeri ve ücretle sınırlı iktisadi talepler, ekoloji örneğinde çevre koruma, ortaklaşım örneğinde sosyo-ekonomik dayanışma, Lenin’in ifadesiyle “*yığınları etkin siyasal savaşım içine çekmenin en geniş uygulanabilirliğe sahip araçları*” olarak görünecektir. Ama aynı ölçüde, yine Lenin’in bakış açısından, bu gibi ekonomizm ve sendikalizm yaklaşımları siyasetin alanını daraltır.[8] İktisadi ve siyasal talepleri birbirine görece değersizleştirmeden,[9] ertelemekten ya da birbirinin önüne geçirmeden birlikte dokuyabilmek, işyerlerinde, ekolojik direnişlerde, dayanışma ekonomilerinde, kooperatiflerde, ortaklaşımarda geleceğin yaşamını bugünden inşa ederken onların önündeki siyasal iktidar engeliyle hesaplaşma hazırlığını da yapmak başarılamayacak denli güç bir iş olmasa gerek.

Durgun suya atılan taş sudaki var olan dengeyi bir süre değiştirir. Taşın yol açtığı her bir halka kıyıya doğru yol alırken birbiriyle aynı yönde kesişmez. Yine de giden halkayla kıydan yorgun dönen halka bir yerde karşılaşacaktır. Alt ya da üst dalgada birbiriyle uyum sağlarsa enerjileri iki katına çıkar, değilse birbirlerini bozarlar. Bunun gibi, birbiriyle aynı hedef için

buluşabildiği ölçüde her bir mücadelenin yarattığı toplumsal halkaların gücü ve etkisi çoğalacaktır. Bunu başarmanın, bir mücadelenin talebiyle başka mücadelelerin taleplerini ortaklaştırmanın, eşgüdümlemenin ve örgütlemenin en etkili yolu siyasetin alanını genişletmektir.

[1] Garret Hardin, "The Tragedy of the Commons," *Science*, Vol. 162, No. 3859 (13 Aralık 1968), s. 1243-1248

[2] Michael Hardt ve Antonio Negri, *Assembly*, New York, Oxford University Press, 2017, s.233.

[3] Tarık Şengül, "Samir Amin, Milli ve Yerli", *BirGün*, 25 Ağustos 2018.

[4] Hardt ve Negri, s.270.

[5] V.İ. Lenin, *Ne Yapmalı?* Çev. M. Erdost, Ankara, Sol, 1992, s.137.

[6] David Harvey, *Rebel Cities*, Londra ve New York, Verso, 2012, s.122-125.

[7] G.W.F. Hegel, *Philosophy of Right*, Çev. S.W. Dyde, Kitchener, Ontario, Batoche Books, 2001, s.20

[8] Lenin, s.187-188.

[9] Cemil Aksu, "Kriz Koşullarında Emeğin Hakları, Ekolojinin Hakları", etha2.com